

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬСЬКОГО ОБЛІКУ ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**FEATURES OF THE CONSULAR REGISTRATION OF CITIZENS OF UKRAINE WITH MILITARY OBLIGATION ABROAD: LEGAL ANALYSIS**

**Дракохруст Т.В., д.ю.н., доцент,
професор кафедри міжнародного права та міграційної політики
Західноукраїнський національний університет**

У статті розглянуто підзаконні акти, що регулюють питання взяття/зняття на консульський облік громадян України, які перебувають за кордоном, зокрема осіб призовного віку. Доведено, що постійний і тимчасовий консульський облік мають різні підстави та їх варто врегулювати окремими статтями. Так як існує тільки єдиний перелік документів для постійної та тимчасової реєстрації місця перебування і це провокує можливість трактування консульськими працівниками на власний розсуд перелік документів і як результат затягувати процес взяття на консульський облік. Розглянуті повноваження закордонних дипломатичних установ України, що стосуються призовників, які перебувають за кордоном. Автором виділено та проаналізовано виклики, які стоять перед громадянами України призовного віку за кордоном. Зазначено, що українці не зобов'язані особисто звертатися до консульської установи, щоб стати на облік. Це роблять тільки ті, що хочуть продовжувати отримувати захист від закордонних представництв, чи мати можливість брати участь у виборах. Тобто українцям не загрожує адміністративна чи кримінальна відповідальність. Акцентовано увагу на тому, що відбувається порушення права на працю, право на освіту, права на повагу до приватного та сімейного життя згідно Конституції України та й Загальної декларації про права людини зокрема.

Автор прийшов до висновку, що масштабна інформаційна популяризація змін щодо питання про призовників, які зараз перебувають за кордоном не є дієвим інструментом для якісного укомплектування армії особовим складом. Запропоновано доопрацювати норми, де б зазначалися гарантії громадянам України безперешкодного повернення у свої країни тимчасового чи постійного місця перебування; місця роботи чи навчання. Це у свою чергу прискорило б процес прозорого обліку українських громадян та уможливило б проведення успішної мобілізації під час воєнного стану.

Ключові слова: консульський облік, тимчасовий облік, постійний облік, військовий облік, призовний вік, мобілізація.

The article examines by-laws regulating the issue of inclusion/removal from the consular register of citizens of Ukraine who are abroad, in particular, persons of conscription age. It has been proven that permanent and temporary consular registration have different grounds and should be regulated by separate articles. Since there is only a single list of documents for permanent and temporary registration of the place of stay, this provokes the possibility of consular employees interpreting the list of documents at their own discretion and, as a result, delaying the process of consular registration. The powers of foreign diplomatic institutions of Ukraine concerning conscripts who are abroad have been reviewed. The author has identified and analyzed the challenges facing citizens of Ukraine of military age abroad. It is noted that Ukrainians are not obliged to apply personally to the consular office in order to be registered. This is done only by those who want to continue receiving protection from foreign missions or to be able to participate in elections. That is, Ukrainians are not threatened with administrative or criminal liability. Attention is focused on the violation of the right to work, the right to education, the right to respect for private and family life in accordance with the Constitution of Ukraine and the Universal Declaration of Human Rights in particular.

The author came to the conclusion that the large-scale information popularization of changes regarding conscripts who are currently abroad is not an effective tool for high-quality staffing of the army. It is proposed to finalize the norms, which would indicate guarantees for citizens of Ukraine to return to their countries of temporary or permanent residence without hindrance; places of work or study. This, in turn, would speed up the process of transparent accounting of Ukrainian citizens and enable successful mobilization during martial law.

Key words: consular registration, temporary registration, permanent registration, military registration, conscription age, mobilization.

Вступ. Вивчення сучасних тенденцій розвитку правового регулювання, функціональні особливості дипломатичних представництв і консульські установи, їх діяльність у сфері захисту прав громадян важливе науково-теоретичне та політико-практичне значення. Враховуючи актуальність проблем, пов'язаних з активізацією міграційних процесів і актуалізацією формуванням даних про призовників, військовозобов'язаних та резервістів, у зв'язку із російсько-українською війною значний інтерес представляє ефективна реалізація дипломатичних представництва та консульських установ своїх функцій захисту громадян за кордоном, виявлення випадків порушення прав та інтересів громадян та вжиття дієвих заходів щодо приведення їх у відповідність до норм міжнародного права, національного законодавства акредитуючої держави та приймаючої держави. Багатогранність виявлених викликів зумовлює потребу їхнього аналізу, що в подальшому сприятиме вирішенню практичних проблем, що виникають у діяльності дипломатичних представництв і консульських установ, коли вони надають послуги із захисту прав громадян за кордоном.

Основна частина. Метою статті є дослідити в правовій площині особливості діяльності закордонних дипломатичних установ України в умовах проведення мобілізації під час воєнного стану; різницю між постійним та тим-

часовим консульським обліком; проаналізувати фактори, які впливають на процес взяття на консульський облік чи зняття з останнього громадян України, які є призовного віку. Також потенційні наслідки, які можуть настати для громадян, що підлягають мобілізації.

Для досягнення цілей статті були використані різноманітні методи наукового пізнання, зокрема діалектичний, антропологічний, герменевтичний, комунікативний, феноменологічний, а також об'єктивізму і суб'єктивізму. Так, діалектичний метод був покладений в основу розгляду нормативно-правових актів та виявлення колізій як одного з різновидів дефектів права і явища, протилежного до прогалін у правовому регулюванні. За допомогою антропологічного методу правові норми, що регулюють діяльність закордонних дипломатичних установ України були досліджені як зіткнення норм права, що мають у своїй основі конфліктність, на кшталт конфліктності у людському соціумі, та які внаслідок неоднозначності правового регулювання перешкоджають суб'єктам права ефективно реалізовувати правові приписи. Герменевтичний метод був використаний для з'ясування змісту правових текстів, необхідних для досягнення цілей статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно даних різних джерел за кордоном працює на постійній основі близько 3–5 млн громадян України, а в мігра-

ційному процесі щороку беруть участь в середньому 7–9 млн громадян України [1].

Захист прав українських громадян повинні здійснювати закордонні дипломатичні установи України, однак для цього необхідно стати на консульський облік.

В переважній більшості, тенденція ставати на консульський облік радше виняток, ніж буденність. Перша причина – це відносно складна процедура, друга – це відсутність належного інформування громадян.

З 1 березня 2020 р. діє Постанова № 85 Кабінету міністрів України «Деякі питання обліку громадян України, які проживають за межами України» від 29 січня 2020 р.

У даній постанові йдеться про три види консульського обліку: тимчасовий і постійний облік осіб і облік усиновлених дітей. Але сама процедура консульського обліку залишилася майже незмінною.

Постійний облік – це реєстрація інформації про місце проживання за межами України громадян України, які постійно проживають за кордоном (оформили в установленому законодавством порядку документи для виїзду за кордон на постійне проживання або документи для залишення на постійне проживання за кордоном громадян України, які виїхали за кордон тимчасово).

Строк перебування на постійному консульському обліку необмежений. Особа, яка перебуває на постійному консульському обліку, зобов'язана кожні десять років звертатися до закордонної дипломатичної установи України для актуалізації даних про себе. Актуалізація даних, що містяться в обліковій картці, відбувається шляхом подання заяви довільної форми.

Тимчасовий консульський облік – реєстрація інформації про місце перебування за межами України громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном. Громадяни України приймаються на тимчасовий консульський облік строком на один рік [2].

У статті 12 вказано єдиний перелік документів для постійної та тимчасової реєстрації місця перебування. Відповідно консульські працівники на власний розсуд можуть трактувати перелік документів і затягувати процес взяття на консульський облік. Оскільки постійний і тимчасовий консульський облік мають різні підстави, їх варто врегулювати окремими статтями.

Деякі документи, які зазначені в переліку, передбаченого статтею 12, є певні суперечності, а саме: передбачено подання копії довідки про реєстрацію/зняття з реєстрації місця проживання або паспорта громадянина у формі книжечки (за наявності таких документів). Незрозуміло, навіщо прописувати такий документ у постанові, якщо його подання не є обов'язковим; передбачено подання копії дозволу на проживання, виданого компетентним органом іноземної держави, за наявності такого дозволу, консульство України не вимагає подання документа, який підтверджує законність перебування громадянина в іноземній державі і, власне, є підставою для постановки на консульський облік; передбачено подання копії документа, виданого компетентним органом іноземної держави, що підтверджує адресу місця проживання чи перебування громадянина.

Що ще заслуговує на увагу, так те, що потрібен документ, що підтверджує адресу проживання, а не документ, що підтверджує законність проживання в іноземній державі. Адже підставою для проживання в іноземній державі є, перш за все, посвідка на постійне проживання, а адреса проживання є другорядною і незрозуміло навіщо підтверджувати адресу, якщо консульство вже може визначити по даній посвідці.

Якщо аналізувати статтю 13, де зазначається, що копія документа, виданого компетентними органами іноземної країни про адресу місця проживання або перебування на території такої країни, подається лише у разі наявності такого документа.

З цього випливає, що наша держава обов'язково хоче мати підтвержену адресу проживання повнолітнього громадянина і зовсім не цікавиться підтверженою адресою проживання усиновленої дитини [3].

Якщо аналізувати постанову Кабінету Міністрів України № 1487 «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» від 30 грудня 2022 р. одна з найголовніших її норм стосується призовників, які перебувають за кордоном.

Відповідно до ст. 52 вищезгаданої постанови, закордонні дипломатичні установи України:

- інформують громадян, які перебувають на тимчасовому консульському обліку та досягли призовного віку і не мають відстрочки або не звільнені від призову на строкову військову службу, про початок чергового призову громадян України на строкову військову службу;

- сприяють поверненню військовозобов'язаних та резервістів в Україну в разі проведення мобілізації та у воєнний час (в особливий період);

- повідомляють у семиденний строк з дня взяття на консульський облік або зняття з нього про призовників, військовозобов'язаних та резервістів відповідним районним (міським) територіальним центром комплектування та соціальної підтримки, органам СБУ, підрозділам Служби зовнішньої розвідки за місцем перебування їх на військовому обліку;

- ведуть військовий облік призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які перебувають на тимчасовому консульському обліку, за списком. Список зберігається в закордонній дипломатичній установі України протягом п'яти років [4].

Проаналізувавши обидві постанови, варто зосередитися на певних викликах, які стоять перед громадянами України призовного віку.

По-перше, чоловіки, які зараз перебувають за кордоном, повинні особисто з'явитися в Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки в Україні для того, щоб стати чи знятися з військового обліку. Відповідно, консульська установа повинна проінформувати людей призовного віку, які перебувають на консульському обліку, щодо самого обліку, відстрочки, можливості цієї відстрочки, та сприяти їх поверненню в Україну. Але як наслідок, якщо людина призовного віку і приїде в Україну, то за кордон її навряд чи випустять.

Тут одразу випливає наступне, що потенційні призовники, якщо і стали на консульський облік – відповідно мають право легально проживати на території приймаючої країни у вигляді постійної чи тимчасової посвідки на проживання (в кожній країні назви даних документів можуть відрізнятися) і відповідно «країною-центром життєвих інтересів» даних людей автоматично не є Україна.

Другий випливаючий момент, що українці не зобов'язані особисто звертатися до консульської установи, щоб стати на облік. Це роблять тільки ті, що хочуть продовжувати отримувати захист від закордонних представництв, чи мати можливість брати участь у виборах. Тобто українцям не загрожує адміністративна чи кримінальна відповідальність.

Варто наголосити, що українці за кордоном також повинні сплатити консульський збір під час ставання на облік. Це \$20 або €18, тобто це не безплатно.

Наступний виклик – це порушення права на працю, право на освіту, права на повагу до приватного та сімейного життя згідно Конституції України та й Загальної декларації про права людини зокрема. Згідно законодавчих нововведень, українці, які повноцінно інтегрувалися в новій країні та отримали право на легально перебування там, мають нехтувати своїм місцем роботи, навчання чи сім'єю задля військового обліку.

Тим більше як відбуватиметься процедура інформування призовників та проведення мобілізації тих осіб,

які знаходяться за кордоном наразі невідомо. На сьогодні передбачені тільки штрафи особам за те, що вони не стануть на військовий облік. Передбачена адміністративна відповідальність за статтею 210 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Штрафи для військовозобов'язаних передбачені в розмірі від 510 до 850 грн. За повторне порушення протягом року – від 850 до 1 700 грн [5].

Відтак, за ухилення від військового обліку передбачена відповідальність за статтею 337 Кримінального кодексу – від 5 100 до 8 500 грн або виправні роботи до одного року [6].

Висновки. Вважаємо, що перед тим як започаткувати «кампанію мобілізації» варто наперед прораховувати наслідки та результативність таких ініціатив.

Бо вагомим змін у постанові немає, адже й до цього закордонні дипломатичні установи України вели певний облік українців та сприяли, у разі потреби, поверненню призовників додому.

Ми вважаємо, що масштабна інформаційна популяризація змін щодо питання про призовників, які зараз перебувають за кордоном не є дієвим інструментом для якісного укомплектування армії особовим складом. Так як це несе більш демотиваційний характер та залякування.

Необхідним є доопрацювання норм, де б зазначалися гарантії безперешкодного повернення у свої країни тимчасового чи постійного місця перебування; місця роботи чи навчання. Це у свою чергу прискорило б процес прозорого обліку українських громадян та уможливило б проведення успішної мобілізації під час воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олексій Буряченко. Відновлення України через діалог усіх українців світу. Об'єднавшись – зробити неможливе, всупереч усьому! URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3605567-vidnovlenna-ukraini-cerez-dialog-usih-ukrainciv-svitu-obednavsis-zrobiti-nemozlive-vsUPEREC-USOMU.html>.
2. Деякі питання обліку громадян України, які проживають за межами України : постанова Кабінету Міністрів України № 85 від 29 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2020-%D0%BF#Text>.
3. Новий облік громадян України за кордоном: спростити, не можна лишити. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/09/11/664903/>.
4. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: постанова Кабінету Міністрів України № 1487 від 30 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-2016-%D0%BF#Text>.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
6. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.